

Michaela Stoilova

Abyste se mohli utkat s Goliášem, nemusíte být taky Goliáš.
Rozhovor s Alexejem Andrejevičem Babijem

Na mezinárodní konferenci *Historie versus propaganda*, pořádanou Ústavem pro studium totalitních režimů ve dnech 9. a 10. prosince 2015 ve Velkopřevorském paláci v Praze, dorazilo hned několik představitelů ruského sdružení Memorial¹, mezi nimi i Alexej Babij z Krasnojarsku.

Alexej Babij (1954) je předsedou krasnojarského Memorialu. Již bezmála třicet let pracuje na tom, aby jména obětí politických represí nebyla zapomenuta. Vystudoval matematiku, původním povoláním je programátor, ale posledních deset let se již věnuje výhradně práci pro společnost Memorial. Zabývá se zejména badatelskou prací – sestavováním a publikováním seznamů obětí politických represí (*Knihy paměti*²), rovněž využíváním informačních technologií v neziskových organizacích a osvětovou činností (soutěž pro školy *Člověk v historii, Rusko ve 20. století*³).

Můžete prosím popsat, jakým způsobem byly zakládány organizace Memorial? Jaká je vaše osobní zkušenost a zkušenosti vašich kolegů mimo hlavní město?

Všechny Memorialy, ten moskevský nevyjímaje, vznikaly podobným způsobem. V roce 1987 lidé začali shromažďovat podpisy na podporu vybudování památníku obětem politických represí v Moskvě. Postupně se sběr podpisů rozšířil i do dalších měst. Taková práce vyžadovala určitou organizaci. Psací stroj tenkrát zdaleka neměl každý a jen opravdu málo lidí mělo přístup k počítači, aby mohli například vytisknout podpisové archy. Práci tedy bylo třeba nějak rozdělit, někdo se zabýval obstaráváním

1 Organizace vznikala koncem 80. let, oficiálně byla ustavena v lednu 1989. V počátcích měla 47 poboček, z nichž se po rozpadu SSSR ocitlo 10 v zahraničí. Dnes jich je celkem 62, z toho 50 na území Ruské federace.

2 Od počátku devadesátých let začaly v různých regionech Ruska, ale i za jeho hranicemi, například v Litvě, Lotyšsku, Arménii, Moldávii, Bělorusku, Kazachstánu, Estonsku či Polsku, vycházet péčí nevládních organizací nebo místních orgánů *Knihy paměti* (*Knigy pamjati*), obsahující údaje o obětech politických represí. V roce 2004 byly informace z nich shromážděny v rámci projektu *Vrácená jména* (*Vozvraščonnnye imena*) do společné databáze a rozcestníku revidovaného v roce 2007 – viz <http://viz.nlr.ru/pages/repressii-bibliografiya> (citováno k 29. 3. 2016). *Knihy paměti* bylo vydáno více než 600 a stále přibývají nové svazky věnované dalším oblastem nebo tématům (jde především o seznamy jmen s biografickými údaji, ale také o dokumenty, vzpomínky či soupisy památných míst). V Krasnojarském kraji bylo dosud vydáno dvanáct *Knih paměti*, třináctá se připravuje.

3 Jedná se o soutěž určenou žákům ve věku 14–18 let, kterou již šestnáct let organizuje Memorial. Jejím cílem je motivovat mladé lidi, aby se zajímali o historii své země v minulém století a věnovali se samostatnému výzkumu v rámci témat vypsanych pro každý ročník. Autoři nejlepších 40 prací daného ročníku se vždy zúčastní jejich přehlídky a vyhlášení oceněných v Moskvě. Viz <http://urokiistorii.ru/konkurs> (citováno k 29. 3. 2016).

Abyste se mohli utkat s Goliášem, nemusíte být taky Goliáš

Alexej Babij na mezinárodní konferenci *Historie versus propaganda*, kterou pořádal Ústav pro studium totalitních režimů ve dnech 9. a 10. prosince 2015 ve Velkopřevorském paláci v Praze

Foto: Přemysl Fialka

Michaela Stoilova

a tiskem archů, někdo jiný zase sbíral podpisy a někdo další dopravoval podepsané archy do Moskvy, protože posílat je poštou nebylo možné. Například já jsem často pracovně létal do Moskvy, takže se to časem vyvinulo tak, že jsem ty podpisy vozil já. A tak se lidé, kterým toto téma nebylo lhostejné, postupně začali nějak domlouvat a jednat společně. Jednotlivé kroky té práce se koordinovaly, lidé se začali scházet. Vznikla skupina lidí, která už byla jistým způsobem organizovaná. Pobočky se tedy vlastně zformovaly samy na základě činnosti signatářů. Já osobně jsem od sovětských dob nebyl příznivcem organizací, ale líbilo se mi, že jsme se dali dohromady, abychom oživilí osudy lidí, kteří trpěli represemi.

Iniciátorem takové skupiny u nás byl Volod'a Birger⁴, který byl přesvědčen o tom, že je třeba neomezovat se pouze na sbírání podpisů, ale že je třeba shromažďovat i vzpomínky, písemnosti, fotografie, zkrátka doklady o osudech lidí, a systematicky sestavovat seznamy obětí. Takže vzal mě a Irinu Poluškinu⁵ a šli jsme za Sirotininem⁶, což je známý disident, jeden z leningradských Kolokolčiků⁷, který byl do Krasnojarsku poslán za šíření samizdatu, a zdál se nám vhodný k tomu, aby nás vedl. Nikdo z nás předsedou být nechtěl, i když já jsem se jím teď stal, ale to bylo z nutnosti, protože Volod'a Birger zemřel a Volod'a Sirotinin měl mrtvici, takže to dělat nemůže. Sešli jsme se 9. března 1988 a tento den považujeme za den vzniku naší organizace. Ihned jsme založili kartotéku, jestli si vybavujete kartonové kartičky, které se používaly u starých počítačů, tak ty jsme použili, Volod'a i já jsme byli programátory, takže jsme je měli. Na zadní stranu těch kartiček jsme psali jména. Hned první den jsme tam zanesli první jméno. A od té doby jsme se tím zabývali. Zpočátku jsme pracovali na základě sebraných informací, rozhovorů a tak dále, později jsme získali přístup k dokumentům a začali jsme vydávat *Knihy paměti*, to už jsme pracovali s informacemi z FSB⁸, z archivu vyšetřovacích spisů. Založili jsme databázi, potom internetové

-
- 4 Vladimir Solomonovič Birger (1951–2002), programátor, iniciátor a zakládající člen krasnojarské organizace Memorial, jejímž členem byl až do své smrti. Intenzivně se zabýval pomocí obětem represí.
 - 5 Irina Pobiskovna Poluškina (Gozzman-Kuzněcova) se narodila v Norilsku v polovině padesátých let jako dcera významného sovětského vědce, chemika a teoretika ekonomických systémů Pobiska Georgijeviče Kuzněcova, odsouzeného v roce 1943 k deseti letům pobytu v táborech (Novosibirské tábory, Norilské tábory, Ozerlag). Vystudovala Matematickou fakultu Krasnojarské státní univerzity, členkou krasnojarského Memorialu byla v letech 1988–1992.
 - 6 Vladimir Georgijevič Sirotinin (nar. 1939) vystudoval Leningradský chemicko-technologický institut. Spolu se svou ženou Světlanou Borisovnou se pohybovali v leningradských a moskevských disidentských kruzích a aktivně se účastnili pomoci politickým vězňům a jejich rodinám. Do Krasnojarsku se Sirotinin přestěhoval na základě pracovního přidělení a pokračoval tam ve své činnosti.
 - 7 Skupina leningradských studentů, která působila pod názvem Svaz komunardů. Ve známost vešla rovněž jako Kolokolčikové podle časopisu *Kolokol (Zvon)*, který vydávala. Devět členů této marxistické skupiny, jejímž programovým manifestem byl text *Od diktatury byrokracie k diktatuře proletariátu*, bylo v roce 1965 za vydávání časopisu a šíření protisovětských letáků odsouzeno k tvrdým trestům.
 - 8 Federální služba bezpečnosti – federální orgán výkonné moci Ruské federace, jehož úkolem je zajistit v rámci svých pravomocí bezpečnost země. Je řízena prezidentem federace. Vznikla na základě změny názvu a následné částečné reorganizace FSK (Federální služby kontrarozvědky) v roce 1995. Její činnost je zaměřena zejména na zajištění úlohy kontrarozvědky, boj proti terorismu, boj proti zvláště závažné kriminální činnosti, činnost rozvědky, pohraniční činnost, zajištění informační bezpečnosti a boj proti korupci. Spolu s dalšími orgány je součástí tajných služeb Ruské federace.

Abyste se mohli utkat s Goliášem, nemusíte být taky Goliáš

stránky, na nichž jsou ty seznamy umístěny a je v nich nyní 130 000 lidí, kterých se dotkly represe v Krasnojarském kraji. Buď u nás byli zatčeni, nebo sem byli vysídleni nebo rozkulačeni nebo odsud vysídleni či zde rozkulačeni. Nicméně počet lidí postižených represemi spojených s Krasnojarským krajem se pohybuje kolem milionu a to je číslo, které je podloženo reálnými údaji. Když jsme dokončili tisk dvanáctého dílu *Knihy paměti*, evidovali jsme 50 000 zatčení, GUV⁹ rehabilitovalo 550 000 vysídlených. To znamená 600 000 lidí s konkrétními jmény, kteří se nějakým způsobem stali oběťmi represí. Pak ještě ti, kteří nejsou ověřeni, podle našich odhadů jen vězňů je na 400 000. Většinou byli odsouzeni podle paragrafu 58¹⁰ a odpýkali si svůj trest u nás v krasnojarských táborech.

Takže tolik k našemu založení. Tenkrát ještě nebyl Memorial, sami jsme se pojmenovali Společnost lidských osudů. Když pak proběhly nějaké organizační změny, přestali jsme si tak říkat a stali jsme se Memorialem. Ale tato naše činnost zůstala jednou z nejdůležitějších, protože se domníváme, že naším hlavním úkolem je vytáhnout konkrétní jména z nebytí. Protože nejenže ty lidi zavřeli, popravili, ale postarali se i o to, aby byli zapomenuti. Nepřipomínali je. Pokud to byli nějakí známí lidé, tak je odstranili z encyklopedií a tak dále. Zkrátka je vymazali z paměti a my jsme tu paměť obnovili. To zaprvé. A za druhé se domníváme, že mnohé spekulace ohledně počtu obětí jsou přemrštěné z jedné i z druhé strany. Jedni tvrdí, že obětí je několik set tisíc, druzí, že jich jsou stovky milionů. Ani jedno není správně. Sovětské statistiky nám k těmto číslům jako správný podklad sloužit nemohou. Chceme-li tedy říci, kolik lidí skutečně trpělo represemi, máme jedinou možnost: sestavit úplný seznam jmen. Až bude toto hotovo, můžeme říct číslo. Je tam samozřejmě mnoho problémů, někteří byli zatčeni dvakrát nebo třikrát, někteří byli například nejprve rozkulačeni, potom je zavřeli, propustili, potom ve třicátém sedmém roce popravili. Tedy na jednoho člověka vychází několik represí. Má se počítat jednou, nebo třikrát? To je otázka. Je zde mnoho nuancí, ale považuji to za jeden z našich hlavních úkolů. Nyní se organizace zmenšila, už nemáme tu sílu, kterou jsme měli před nějakou dobou. Někteří lidé zemřeli nebo odešli z důvodu nemoci, takže jsme se teď zaměřili zejména na tuto práci. Nicméně děláme i některé další věci. Například se podílíme na soutěži Memorialu *Člověk v historii, Rusko ve 20. století*. Je to velmi důležité, protože žáci zkoumají historii své rodiny a své vesnice a shromažďuje se tak mnoho důležitých informací.

Jak vypadá vaše spolupráce s archivy? Jak získáváte materiály?

Jde o různé archivy podle typu represí. Prvním je archiv vyšetřovacích spisů zatčených spadajících pod FSB, v devadesátých letech do něj byl naprosto svobodný přístup. Sirotnin chodil do FSB jako do práce od devíti ráno do šesti večer, seděl tam nepřetržitě a probíral spisy. Asi od roku 2005 však začali přístup omezovat. K dokumentům nás

9 Glavnoje upravlenije vnutrennich děl (Hlavní správa vnitřních záležitostí), dnes GU MVD, orgán ministerstva vnitra pro danou správní oblast, v tomto případě pro Krasnojarský kraj.

10 Paragraf 58 trestního zákoníku Ruské socialistické federativní sovětské republiky z roku 1922 v redakci z roku 1926 a pozdějších zněních – kontrarevoluční trestné činy.

Michaela Stoilova

přestali pouštět v roce 2006. Stejně jako předtím máme s archivem dobré vztahy, ale mají nová pravidla, podle kterých mohou i výpisy vydávat pouze příbuzným. Dále je to archiv ministerstva vnitra¹¹ Krasnojarského kraje, kde jsou soustředěny informace o vysídlených osobách. Jen potvrzení o rehabilitaci vydali za dvacet let 550 000 lidem, a to jsou pouze ti, kteří přežili a zažádali si. Nyní pracuji na seznamu těch, kteří byli rozkulačeni, a vidím, že přibližně pouze každý pátý si zažádal o rehabilitaci.

S GUVD byla situace podobná, pracoval tam Volodja Birger. Se Sirotininem to měli rozdělené, Sirotinin procházel archiv FSB, Volodja Birger většinou archiv ministerstva vnitra – seděl tam prakticky nepřetržitě a objednával si a zpracovával spisy, které mu přinášeli. Mezi oběma byli ti, kteří si odepýkali trest v Norillagu¹², nebo ti, kteří sem byli vysídleni. Obraceli se na nás lidé z Ukrajiny a dalších zemí, práce jsme měli opravdu mnoho. S pracovníky archivů máme v osobní rovině stále výborné vztahy, ale jsou zkrátka omezeni nařízeními. Říkají: *Alexeji Andrejeviči, omlouváme se, už vám nemůžeme dát ani výpis z archivních materiálů, máme to zakázáno*. Až dosud jsem tam přišel, ani jsem nemusel nic vyplňovat, prostě jsem se posadil do archivu a řekl jsem, že bych se rád podíval na spis ten a ten, přinesli mi ho a já jsem si ho mohl prohlédnout.

Se zaměstnanci archivu GUVD jsme pracovali na jednom dílu *Knihy paměti* o rozkulačených rehabilitovaných. Dali mi tam počítač a já jsem tam seděl celý rok a spolu s nimi sestavoval tento seznam. Celý 11. díl krasnojarské *Knihy paměti* tedy vznikl ve spolupráci s pracovníky archivu. Chodili jsme společně na oběd, zkrátka jsme se velmi dobře sžili. To stále trvá, ale nyní, aby se člověk mohl seznámit se spisem nebo obdržet výpis z archivu, musí mít notářsky ověřenou plnou moc od příbuzných nebo si o něj musí zažádat přímo oni. Dříve jsem si leccos mohl vyžádat dokonce i telefonicky. Řekl jsem jim, že potřebuji informace k tomu a tomu člověku, a oni mi za čtvrt hodiny zavolali zpátky a dali mi je. Dnes už tohle není možné. Vůči zaměstnancům nemáme pocit, že by to byly represivní orgány. Například pracovníci archivu FSB pracovali na prvním dílu *Knihy paměti*¹³ ve velice náročných časových podmínkách. V říjnu 2003 bylo rozhodnuto, že se do práce pustíme, v prosinci byly vyčleněny peníze a my jsme měli do měsíce připravit svazek, který má 512 stran, což bylo samozřejmě nereálné. Dodělali jsme ho v březnu 2004, tedy za tři měsíce, i to byl pochopitelně výkon. Je samozřejmě, že my memoriálníci jsme pracovali ve dne v noci, abychom to stihli, ale i pracovníci archivu zůstávali do pozdního večera, odcházeli domů až spolu s námi, aby nám dodali potřebné informace. My sami jsme přístup k dokumentům neměli, ale oni je pro nás podle toho, co jsme měli, dohledávali. Odváděli výbornou práci.

11 Jde o archivy ministerstva vnitra (MVD), které jsou spravovány různými orgány v rámci Ruské federace. Nesou název vždy podle typu území, které spravují. V případě republik je to MVD, v případě krajů většinou GUVD, v případě autonomních okruhů to bývá UVD, u oblastí je to někdy GUVD, jindy UVD. V případě Krasnojarského kraje jde o GUVD.

12 Norillag – Norilský nápravně-pracovní tábor se nacházel v oblasti města Norilsk na severu Krasnojarského kraje. Byl zřízen v roce 1935.

13 První díl obsahuje seznamy občanů, kteří byli oběmi nezákonných represí na území Krasnojarského kraje a jejichž příjmení zároveň začínají písmeny A a B, svazek dále obsahuje vzpomínky politických vězňů a několik článků týkajících se represí v tomto kraji.

Abyste se mohli utkat s Goliášem, nemusíte být taky Goliáš

Na základě jakého zákona nebo nařízení vám už dokumenty nemohou dávat?

Podle zákona se otevírá přístup ke všem dokumentům po uplynutí 75 let. Tuto hranici stanovuje jak zákon o archivech, tak zákony týkající se archivního tajemství. Už nemohou říct, že je to tajné, protože to bylo odtajněno před více než dvaceti lety, nicméně argumentují ochranou osobních údajů a faktem, že by to mohlo poskytnout na někoho kompromitující materiály.

V roce 2006 bylo vydáno nařízení pro tři instituce, FSB, GUVD a ministerstvo kultury (pod něj spadají státní archivy, do nichž byla převedena část materiálů z FSB a rovněž obsahují materiály týkající se represí), které přístup k těmto spisům omezuje pouze na příbuzné nebo osoby, jež mají od příbuzných povolení. Jde o protizákonné nařízení, které se Memorial snažil soudně napadnout, ale prohrál. To je takový náš kolorit.

Nyní tedy nemáme k těmto dokumentům přístup. Teď však pracuji na *Knize paměti* rozkulačených a pustili mě do okresních archivů ke spisům občanů zbavených volebního práva, z čehož mám velkou radost. Jsou v nich záznamy o tom, jak rozkulačování a zbavení volebního práva probíhalo. V těch dokumentech je obrovský objem informací, takže trávím půl roku po regionálních archivech, pak půl roku sedím doma a dávám to dohromady. A na konci roku bude kniha. Máme to štěstí, že k těmto spisům máme otevřený přístup, a dokud máme tu možnost, budeme tam bádát. Pokud se nám uzavře i tento kanál... Za pětadvacet let práce jsme toho nashromáždili opravdu hodně. Velká část je uspořádaná ve složkách – tematicky, abecedně, ale ohromná část je neutříděná. Jestli nám znemožní práci i v okresních archivech, máme i tak na několik let co dělat, abychom uspořádali náš vlastní nashromážděný archiv.

Naším dalším zaměřením, které jsem nezmínil, je elektronické zpracování. Jsme v tomto směru pionýry, vytvořili jsme v devadesátém osmém roce jednu z prvních webových stránek na toto téma. Bylo to v době, kdy byl u nás internet v úplných začátcích. Používáme systematicky to, co internetové prostředí nabízí, máme webové stránky i facebook. Téměř celý náš roztríděný archiv je naskenován a uložen na cloudu. Vše máme v několika zálohách. Této části práce věnujeme velkou pozornost. Nedávno jsme v praxi mohli vidět, že je to velice důležité. Jako konkrétní příklad mohu uvést Perm-36¹⁴, kde léta shromažďovali dokumenty, pak jim vše zabavili a oni k tomu teď nemají přístup. My máme elektronické kopie, a i kdybychom nějakým způsobem přišli o papírové dokumenty, zůstanou nám ty elektronické, s nimiž můžeme v práci pokračovat. Zálohy máme na různých místech, například v Německu. Tedy i kdyby se s námi něco stalo, na což jsme v podstatě připraveni, existuje tam kopie našeho elektronického archivu. To znamená, že naše práce za pětadvacet let nezmizí. Je bezpečně uložena.

14 Perm-36 se nachází ve vesnici Kučino v Permském kraji. Jde o neoficiální, nicméně široce rozšířený název sovětské nápravně-pracovní kolonie přísného režimu (NPK-36), která fungovala v letech 1946 až 1988. V roce 1996 tam bylo otevřeno unikátní muzeum historie politických represí s názvem Perm-36, které však bylo státní správou v roce 2014 převedeno pod novou instituci a fakticky zlikvidováno. Jeho tvůrce po vyčerpání všech legálních prostředků k záchraně expozice oznámil v roce 2015 ukončení činnosti. Exponáty v současnosti nejsou veřejnosti přístupné.

Michaela Stoilova

Věnujete se také vzdělávacím aktivitám a pracujete se studenty. Jakou podobu má tato vaše činnost?

Za pozornost stojí expedice, které pořádáme s Jenisejskou pedagogickou kolejí. Město Jenisejsk se nachází 300 kilometrů po proudu Jeniseje pod námi. Velmi jsme se s nimi spřátelili. Zapojují do naší práce studenty a mají učitele, s nimiž jezdíme už více než deset let po tamním okrese, ten už jsme celý zpracovali a začali jsme objíždět sousední Kazačinskij okres. Na dva týdny tam jedeme, děláme rozhovory s oběťmi represí a pak je zveřejňujeme na našich stránkách. Naše překladatelka Sybill Saya většinu materiálů, které během expedic nashromáždíme, rovnou překládá do němčiny a angličtiny. Rozhovory jsou velmi důležitou součástí naší práce, protože pamětníků, kteří jsou naživu, je stále méně a méně. Před dvěma lety jsem dělal rozhovor s paní, která se narodila v roce 1918, bylo to velké štěstí, protože si pamatovala podrobně, jak vše probíhalo ve třicátých letech. Zpovídal jsem ji celý týden.

Dalším zajímavým aspektem je, že studenti zmíněné školy, kteří pak jdou sami učit, o represích nic nevědí. Pro ně je to něco, o čem vůbec nic netuší, takže na začátku uděláme nějaké přednášky a oni často přijdou celí uplakaní, že se jim rozsvítilo, že pochopili, o čem jde. Velmi nás těší, když přijdou, něco se dozvědí a mají i autentický zážitek. Není důležité, že občas udělají nekvalitní interview, jsou to často velmi mladé studentky, hlavní je, že pochopily, o čem jde. Až to budou samy učit, nebudou to vnímat jako kapitolu z učebnice, bude to něco, k čemu mají osobní vztah. To je velmi důležitý moment. V současné době na Jenisejské pedagogické koleji přestali připravovat budoucí učitele dějepisu, ale studentky stejně jezdí, protože je to zajímavá, i když to třeba vůbec není jejich obor. Právě v těchto dnech mi volali, že se chystá další expedice. Dostali na ni grant od Prochorovova fondu¹⁵. Pojedou v létě, o prázdninách.

Vraťme se ještě k překladatelce Sybill Saya, kterou jste zmínil.

Sybill je velmi zajímavá spolupracovnice. Pochází z Německa, její otec byl důstojníkem Luftwaffe. Oficiálně není naší členkou, aby z toho nevznikaly problémy – museli bychom se totiž podrobit zvláštním prověrkám a věst ještě další účetnictví. Nicméně za člena ji považujeme, je to zkrátka náš člověk. Ocitla se mezi námi, když jí Volodča Birger pomáhal najít příbuzné, kteří byli oběťmi represí, a ona nám pak nabídla pomoc. Navrhla, že bude překládat texty z našich stránek do němčiny a angličtiny. Němčina je její mateřština a angličtinu výborně ovládá a překládá do ní. Spolupracujeme s ní už patnáct let. Na našich stránkách můžete najít nejen překlady některých našich textů do němčiny a angličtiny, ale i plnohodnotné stránky v těchto jazycích. Překládá pro nás materiály, které považuje za důležité. Ta spolupráce probíhá nepřetržitě. Je to potřebné zejména proto, že u nás žije hodně Němců, kteří sem byli vysídlení

15 Fond, který založil v roce 2004 Michail Dmitrijevič Prochorov, úspěšný ruský podnikatel a politik, podporuje kulturní, vzdělávací a vědecké iniciativy. Jde o dobročinnou organizaci s regionální strategii práce.

Abyste se mohli utkat s Goliášem, nemusíte být taky Goliáš

a nemohli se vrátit zpátky do vlasti. Pro ni je to tedy velmi živé téma. Vyšel u nás sborník rozhovorů studentky Olgy Krušinské *Nedobrovolně Sibiřany*¹⁶ zaměřený konkrétně na Němce a ona ho přeložila do němčiny.¹⁷

Také jste aktivně vystoupil proti stavbě Stalinova pomníku.

Můžete o tom říci něco více?

V roce 2006 jsme se dozvěděli, že se místní komunisté chystají obnovit pomník Stalinovi v Kurejce¹⁸. Pochopitelně jsme chtěli stavbu zastavit, vydal jsem se na krajskou správu, ne přímo za gubernátorem, ale o trochu níž, nicméně k dostatečně vysoce postavenému úředníkovi. Vzájemně jsme se znali, vysvětlil jsem mu, že stavět pomník Stalinovi je hloupost. On mi odpověděl, že podle jeho informací byla stavba zastavena. Já jsem mu řekl, že to není pravda, že přivezli pomník a potřebnou techniku a budou ho vztyčovat. Pověděli mi to moji známí z Igarky¹⁹, kteří viděli, jak vše přivážejí. On okamžitě v mé přítomnosti vytočil číslo vedení Turuchánského okresu a podal jim po telefonu vzdělávací výklad.

Druhý den jsem měl setkání koordinátorů historické soutěže v Moskvě, odletěl jsem tam, ráno jsem otevřel internet a dočetl se, že večer pomník postavili a v noci přijeli lidé ze správy Turuchánského okresu s buldozery a to, co bylo předešlého dne postaveno, odstranili. Jsou tam lidé, kteří mají rudohnědé názory a jsou v opozici k současnému gubernátorovi. Takže šlo o jakýsi politický boj, který měl mimo jiné kompromitovat Chloponina²⁰. Jemu se to nelíbilo, a jak jsem řekl, nevěděli, že pomník už stojí. Takže ho strhli. Mluví o tom proto, že vznikají-li takové situace, je možné jít cestou přes státní správu. Neobracím se na ně často, neobtěžuju je, jen je-li to nutné. Ale když to nezbytné je, jdu za člověkem, který má ten problém na starosti – mohu za ním jít – a normálně ten problém vyřešíme. Oni zase vědí, že mohou spolupracovat se mnou. Trochu si připadám jako kolaborant, všichni okolo jsou „zahraniční agenti“ a já ne. Mám tím na mysli, že máme zkrátka se správou dobré vztahy a představitelé moci u nás se k otázce represí stavějí správně. Takže nemám potřebu proti nim revoltovat.

16 KRUŠINSKAJA, Olga: *Sibirjaki ponevolje*. Viz <http://memorial.krsk.ru/memuar/Krushinska/0.htm> (citováno k 29. 3. 2016).

17 KRUSCHINSKAJA, Olga: *Unfreiwillige Sibirjaken*. Viz <http://memorial.krsk.ru/deu/Dokument/Memuar/Krushinskaya.htm> (citováno k 29. 3. 2016).

18 Obec v Turuchánském okrese v severozápadní části Krasnojarského kraje (patří mezi okresy dalekého severu), v níž byl v letech 1914–1916 J. V. Stalin ve vyhnanství. Na místě byl v 50. letech vybudován Stalinův panteon a památník, který byl po XX. sjezdu KSSS stržen.

19 Igarka je pětitisícové město v Turuchánském okrese v Krasnojarském kraji, ležící za polárním kruhem, 1330 km na sever od Krasnojarsku.

20 Alexandr Gennadijevič Chloponin (nar. 1965), současný místopředseda vlády Ruské federace a zmocněnec prezidenta v Severokavkazském federálním okruhu, gubernátor Krasnojarského kraje v letech 2002–2010.

Michaela Stoilova

To mluvíme o krajské správě. V případě městských orgánů to ale bylo jinak...

Ano, tam to bylo jinak. Když se v roce 2005 krajská rada Komunistické strany Ruské federace rozhodla odhalit Stalinovu bustu před muzeem V. I. Lenina v Krasnojarsku, probíhalo vše s podporou tehdejšího starosty, který byl taková stará struktura. Podobně na tom byli i lidé kolem něj. Na radnici tenkrát bylo poměrně dost komunistů, kteří rozhodnutí bustu odhalit prosadili. Zástupce starosty byl bývalý první tajemník městského výboru strany. Takže byli zkrátka naladěni podle starých komunistických kádrů. Mezi krajem a městem byly napjaté vztahy i bez ohledu na Stalinův pomník, což je u nás běžné. Nicméně když si ti hoši vymysleli, že vystaví tu bustu, velmi jsme pomohli krajské správě tím, že jsme z toho udělali mezinárodní skandál. Mělo to skutečně mezinárodní rozměr, později jsem se dozvěděl, že mě lidé dokonce viděli v New Yorku v televizi. Pravděpodobně z médií se o tom doslechl také sám Surkov²¹ a údajně volal starostovi a vynadal mu... Úředníci běhali a nevěděli, co mají odpovídat. Co že je to za pomník a k jaké příležitosti. Bylo tam dost okamžiků, které pro starostu nebyly příjemné. Zkrátka jsme si s krajskou správou vyšli vstříc, my jsme jim pomohli, oni nám pomohli... V pravou chvíli například přivedli novináře. Oni nás využili a my je taky, nic na tom není. A pak přišel nový starosta, který je tam doteď, a první, co udělal, že na radnici všechny vyměnil, do jednoho. Je samozřejmě z Jednotného Ruska²², ale je to normální člověk. Znal jsem ho ještě, když byl v krajské správě, prostě kraj si tam dosadil svého člověka. Je možné s ním normálně mluvit. Není úplně beznadějný.

Hovoříme zde o archivech z hlediska obětí, ale už v průběhu konference zazněla z úst Alexandra Daniela²³ zajímavá poznámka. Jak je to s těmi na druhé straně? Jak je to se jmény těch, kteří v dokumentech vystupují v roli vykonavatelů?

Pochopitelně ten seznam sestavujeme. Když jsme ještě měli přístup k archivním spisům, tak jsme jména, která tam byla, shromažďovali, dokonce i na našich stránkách, pokud tam figuruje výpis z archivu, je uvedeno, kdo ten spis vedl. Seznam samotný jsme ze stránek odstranili, protože tam nejsou všechny údaje ověřené, mohlo by dojít i k soudním sporům... Ověřené informace tam zase vrátíme zpět.

Otázka lidí „z druhé strany“ není úplně jednoduchá. Byli tam skuteční trýznitelé, ale my jsme například shromažďovali i informace o těch, kteří pracovali na zvláštním

21 Vladislav Jurijevič Surkov (nar. 1964), současný poradce prezidenta Ruské federace, v letech 1999–2008 zástupce vedoucího prezidentské kanceláře.

22 Jednotné Rusko je parlamentní strana založená v prosinci 2001, která se deklaruje jako středopravá konzervativní a tradiionalistická strana. V roce 2011 získala ve volbách do Státní dumy parlamentní většinu hlasů, jejím současným lídrem je bývalý prezident Dmitrij Medvedev.

23 Alexandr Julijevič Daniel (nar. 1951) vystudoval matematiku, v sedmdesátých a osmdesátých letech se věnoval problematice sovětské historie, podílel se na vydávání samizdatového bulletinu *Kronika současných událostí (Chronika tekoučích sobytij)* nebo historického sborníku *Paměť (Pamjat)*. Od roku 1988 účastník hnutí, které vyústilo ve vznik Memorialu, člen vedení organizace Memorial, autor desítek statí týkajících se vzniku a rozvoje nezávislého občanského hnutí v SSSR.

Abyste se mohli utkat s Goliášem, nemusíte být taky Goliáš

vysídleneckém velitelství²⁴. Byly tam nejrůznější typy lidí. Mnozí z nich se například k vysídlencům chovali slušně. Bylo to tak: člověk se vrátil z války, třeba bez nohy nebo jinak raněný, a dostal tuto funkci, snažil se ji dělat, jak uměl, plnil úkoly, nechoval se sadisticky, o vysídlence se staral. Je těžké ho na seznam zařadit. Byl součástí represivního systému, ale nikde se nijak zvlášť neprojevil. Na našem seznamu musí být, protože je to člověk, který se toho účastnil, ale zároveň by tam být neměl, protože nikomu konkrétně neublížel. Proto jsme nyní seznam stáhli. Interně s ním pracujeme, doplňujeme ho, opravujeme, prověřujeme, ale na stránkách ho teď nemáme.

To jsou zaměstnanci systému. Ale pak jsou tu lidé, kteří spolupracovali, donášeli nebo jiným způsobem napomáhali režimu. Jejich jména se v dokumentech objevují?

Ano, ale velmi málo. Je tu několik možností. Například někdo při výslechu jmenoval další lidi a vypovídal, že dělali tu a tu práci. To by nemělo být považováno za zločin, protože během výslechu k tomu mohl být člověk donucen, svědectví z něj mohli vymlátit. Je opravdu obtížné soudit člověka, který byl u výslechu. Jiná věc jsou udání, na jejichž základě byl založen spis, ale tyto dokumenty neznáme. Jedna část archivu jsou vyšetřovací spisy, ale operativní záznamy, to je jiný archiv. Šéf FSB, už nevím, který to byl, oni se měnili, prohlásil, že ten nebude otevřen nikdy. Doslova řekl: *Kdyby něco, tak to zničme. Nikdy to neuvídíte*. Ve vyšetřovacích spisech udání nejsou.

Získali jste nějaké výpovědi lidí z druhé strany, tedy spolupracovníků táborového systému?

Na stavbě číslo 503²⁵ byl velmi zajímavý případ. Byl tam odvelen devatenáctiletý mladík z vesnice v rámci vojenské služby, kterou vykonával u oddílu ministerstva vnitra. Jeho úkolem bylo organizovat chod táborového divadla, které bylo poměrně známé a působili v něm zajímaví lidé jako Obolenskij²⁶ nebo Zelenkov²⁷, zkratka velká jména.

24 Zvláštní vysídlenecké velitelství bylo nejnižším článkem systému správy v rámci Gulagu, dohlížejícím na vysídlence. Tato velitelství měla na starost většinou několik vysídleneckých osad. Velitel se svými pomocníky měl dohlížet na jejich běžný život, práci, hospodaření nebo opuštění přiděleného místa.

25 Stavba č. 503 byl 600 km dlouhý úsek (od města Igarka přes osadu Jermakova po pravý břeh řeky Pur) plánované železniční trati Salechard – Igarka budované od roku 1949, která později vešla ve známost jako „Mrtvá trať“. Na stavbě se podílelo kolem 100 000 lidí, většinou vězňů. V roce 1953 po amnestii byla zastavena a trať zůstala nedokončena.

26 Leonid Leonidovič Obolenskij (1902–1991), herec, režisér, výtvarník a pedagog, za občanské války sloužil jako korespondent rudoarmějského listu na východní frontě, ve dvacátých letech působil v filmu, hrál v několika snímcích, na mnohých dalších se podílel, mimo jiné působil v Berlíně, zabýval se zvukovým filmem a rovněž vedl pedagogickou činnost. Za druhé světové války upadl do zajetí, byl v koncentračním táboře, utekl z něj a skrýval se v klášteře na Ukrajině. V roce 1945 byl zatčen a odsouzen na 10 let, v té době působil v trestaneckém divadle při stavbě trati Salichard – Igarka, po propuštění s omezeními pokračoval v práci, natočil ještě několik filmů, objevoval se spíše ve vedlejších, ale oceňovaných rolích.

27 Dmitrij Vladimirovič Zelenkov (1909–1951), výtvarník a scénograf, pracoval v Alexandrijském a Mariinském divadle v Leningradě, na počátku blokády Leningradu upadl do zajetí, byl v koncentračním táboře ve Finsku, po návratu byl zatčen a odsouzen. Působil v trestaneckém divadle hudby v Igarce.

Michaela Stoilova

Řešil technické a organizační záležitosti. Když se dostal do této společnosti inteligentních lidí, naučil se od nich velmi mnoho. Na toto téma napsal několik knih, poslední z nich, *Otrok rudé výložky*, je dostupná na našich internetových stránkách.²⁸ Pojednává o průběhu jeho služby, rozporech s vedením. Oni tušili, že ho k sobě přitahují kontra-revolucionáři. Přátelil se s jedním z herců, Askarovem²⁹, a to až do Askarovovy smrti.

Jiný příběh zpracovali žáci v rámci soutěže *Rusko ve 20. století*, kterou už jsem zmiňoval, a dokonce se s ním dobře umístili. Odvedli skvělou práci. Šlo o člověka, který je příkladem toho, o čem jsem mluvil: přišel z války a začal pracovat v tomto systému. Je zde tedy otázka, jestli ho můžeme zařadit mezi trýznitele, protože všichni, kdo ho znali, o něm mluví velmi pěkně. Žáci s ním také udělali rozhovor o tom, jak to všechno bylo.

Kolik prací z vašeho kraje se vám v Memorialu většinou sejde?

Bývá to kolem stovky. Dříve to bylo 150 až 160, nyní je to kolem stovky, ale musím říci, že jejich úroveň se zhoršuje. Často to prostě jen nakopírují z internetu.

Jak se k tomu stavějí učitelé?

Učitelé dobře, ale vedení škol moc dobře ne, protože mají jiné soutěže, které jsou povinné, a tato soutěž je jakoby navíc a k tomu ji vyhlašuje Memorial, o němž v televizi říkají, že jsou to zahraniční špióni a škůdci Ruska. Není to regionální televize, ale celostátní. Ta místní o nás nikdy nic špatného neřekla, spíše naopak. Učitelé nám volají a ptají se, jestli letos bude soutěž, že slyšeli, že nás zakázali. Vedení škol si ale často nechce pálit prsty. Chodí to tam trochu jako v sovětské škole. Raději to necháme být, říkají si, Memorial, to jsou nějaké německé fondy. Ne že by to učitelům zakazovali, ale nedoporučují to. Bohužel.

Několikrát jste opakoval, že vaše vztahy s úředníky krajské správy jsou dobré. Myslíte si, že je to dáno i tím, že pro ně nejste jen nějakou abstraktní organizací, ale že se osobně znáte, vědí, že za prací stojíte konkrétně vy a vaši kolegové?

Myslím, že je to jednak proto, že už pětadvacet let existujeme, ví se o nás a naše práce je vidět, a jednak proto, že naše organizace je velmi specifická. Jsme poměrně introvertní. V jiných Memorialech, nejen v moskevském, ale řekněme i v petrohradském, se téměř každý den něco děje. Neustále tam jsou nějaké prezentace, přednášky, besedy.

28 PENTJUCHOV, Vladimír: *Rab krasnogo pogona* – viz <http://memorial.krsk.ru/memuar/Pentyuhov/0.htm> (citováno k 29. 3. 2016).

29 Jusuf Alidžanovič Askarov (1917–2001), herec a režisér, byl žákem herecké dílny Leningradského velkého dramatického divadla, působil v divadle v Murmansk. Druhou světovou válku strávil u letectva ve funkci uměleckého vedoucího kulturního centra, po válce byl v rámci výsledků jednotkami SMERŠ obviněn z několika trestných činů a v roce 1947 odsouzen k 10 letům. Působil v trestaneckém divadle při stavbě trati Salichard – Igarka, v letech 1955–1956 ve vyhnanství v Abaně a Kamsku, kde rovněž pracoval v divadlech. Po propuštění působil jako herec a režisér v Ačinském dramatickém divadle, v roce 1969 se stal hlavním režisérem Krasnojarského loutkového divadla.

Abyste se mohli utkat s Goliášem, nemusíte být taky Goliáš

My si tak žijeme sami pro sebe. Jsme takoví uzavření, „archivní“. Jsme nejšťastnější, když můžeme zpracovávat nějaké údaje. Sirotinin je otevřenější, ale pro mě osobně zorganizovat nějaký seminář nebo nějakou veřejnou událost jsou úplná muka. Je třeba obvolat spoustu lidí a tak dále. U nás se tím nikdo nechce zabývat. Nicméně když je třeba, tak to děláme. Například velmi rád pořádám ceremonii předávání cen v soutěži žáků, je to také hodně organizační práce, ale člověk se setká s učiteli a žáky a to je pro mě příjemné. Ale diskuse a tak podobně organizujeme jen velmi zřídkka. To, že se tak málo objevujeme venku, nás evidentně zachraňuje. Ale když je to nutné, něco uspořádáme, například jsme s polským konzulátem pořádlí promítání filmu *Katyni* Andrzeje Wajdy.

Je-li třeba, vyjdeme ven, řekneme své a opět se ponoříme do hlubin. Nejde o nějakou strategii, ale jsme takový typ lidí. Třeba já poslední půlrok v Krasnojarsku vůbec nejsem, sedím v archivech a pracuju. Doslova celé týdny a měsíce žiju v regionálních střediscích. Navíc dnes už jsou mezi námi důchodci, pracují doma, máme zařízenou počítačovou síť, takže to není problém. Například s námi začala spolupracovat jedna invalidní paní. Nikdy nevycházela z domu, přesto absolvovala dálkově fakultu historie, nechali jsme ji, ať zpracuje naše stránky, dělala to doma, my jsme jí pak díky Böllovu stipendiu³⁰ zaplatili. Bylo to pro ni poprvé v životě, kdy si sama vydělala nějaké peníze. Měla jen invalidní důchod, a teď si mohla koupit nový počítač. Odvedla velký kus práce, přičemž vím, že to pro ni vůbec nebylo jednoduché, protože má závažné postižení, pohybuje se jen na vozíku. Říkám to pro představu, kdo všechno u nás pracuje. Hodně lidí outsorsujeme a v poslední době máme také řadu dobrovolníků. Nyní i z celého světa, hodně nám pomáhají. Sybill, o které jsem mluvil, nám překládá materiály, jiní si stahují naskenované materiály nebo naskenované rukopisy a umisťují je na stránky, další opravují chyby. Jsou to lidé, kteří nejsou členy Memorialu, jsou roztroušeni po celém světě, Izrael, New York, a práce pro nás je těší.

Ale k vaší otázce – asi nám chybí jistá dávka občanského aktivismu. Když je třeba, vylezeme ven. Existuje taková organizace, přesněji hnutí, které se zformovalo, když bylo třeba hájit fyzika Danilova³¹ po jeho uvěznění. Nebo bylo shromáždění na podporu Ukrajiny, těchto aktivit jsme se samozřejmě zúčastnili. I když to možná vzhledem k současné situaci nestačí. My své názory neskrýváme, ale systematickou veřejnou práci neděláme. Nevím, zda je to dobře nebo ne. Zcela nečekaně jsme se jako historici ocitli v popředí. Například ještě před třemi čtyřmi lety by mě ani nenapadlo,

30 Stipendium udělené Nadací Heinricha Bölla. Tato německá nadace, spojená se Stranou zelených, vznikla propojením tří menších nadací v roce 1997, dnes nese jméno známého německého spisovatele a má ústředí v Berlíně. Hlavními pilíři jsou ekologie a udržitelnost, demokracie a lidská práva, sebeurčení a spravedlnost. Deklaruje se jako zelený think tank a mezinárodní síť pro politiku. Své kanceláře má v desítkách měst celého světa.

31 Valentin Vladimirovič Danilov (nar. 1948), fyzik, odborník na kosmickou plazmu, odsouzen v roce 2004 za vlastizradu a špionáž ve prospěch Číny, neboť údajně vyzradil státní tajemství týkající se vlivu slunečního záření na umělé družice. Stíhání proti němu bylo zahájeno v roce 1999 a proces byl ostře sledován médií. Fyzik svoji vinu odmítá, postavili se za něj i vědečtí kolegové a ochránci lidských práv, kteří kromě jiného upozorňovali na procesní pochybení ve vedení případu. V roce 2012 byl Danilov z vězení podmínečně propuštěn.

Michaela Stoilova

že bude aktuální diskuse o paktu Molotov – Ribbentrop³². V podstatě bylo už toto téma vyřešené a najednou náš postoj k minulosti, to, proč jsme na této konferenci, je opět v popředí. Jsou zase v kurzu otázky typu: Jak se stavíte ke vstupu SSSR do druhé světové války? Nebo: Jaký názor máte na represe soudruha Stalina? Tyto otázky najednou vypluly na povrch a my jsme se ocitli, jestli ne v přední linii, tak jistě na významném místě.

Jedna věc jsou aktuální události, druhá věc je, že k nim dochází, protože nenastal základní posun ve vědomí lidí. A tu práci, která by k takovému posunu vedla, je nyní třeba udělat. Protože nejhorší na tom není to, co dělají naši představitelé, ale to, jak na to lidé reagují a jak to podporují. Za poslední dva roky pro nás bylo právě tohle největším otrěsem. Cítili jsme se rezignovaně a nevěděli jsme co dál, ale ukázalo se, že je zkrátka třeba dělat totéž co dřív. Je neuvěřitelné, s jakou rychlostí se podařilo všechno strhnout zpátky! A lidé to podporují s takovým nadšením! Rozešel jsem se s mnohými známými, a dokonce i s přáteli. Odebral jsem si je z přátel na sociálních sítích, na ulici se nezdravíme. Kvůli Krymu, kvůli Ukrajině, kvůli tomu, co se nyní děje. Není možné se s nimi bavit. Raději jsem je odstranil ze svých kontaktů hned, abych se zbytečně nerozčiloval. Napsal jsem jim: *Vážení, já teď s vámi nebudu komunikovat, ne proto, že vás nenávidím, ale proto, abychom později, až všechno skončí a vám se rozsvítí, mohli navázat a znovu se spolu bavit. Když se teď pohádáme, může se stát, že se dostaneme tak daleko, že pak už nebude cesty zpět. Proto raději teď přerušíme styky, abychom je v podstatě zachovali.* Tohle je vlastně ta největší katastrofa posledních dvou let...

Proč se to vlastně stalo? Uběhlo pětadvacet let. Vy jste udělali obrovský kus práce, mnozí další také. Velká část pravdy byla zveřejněna. Proč tedy?

Lidé chtějí žít jako na Západě, ale nechtějí pro to cokoli udělat. Například pracovat jako na Západě nebo se jako na Západě chovat. Například dodržovat zákony a podobné věci. Chtěli by, aby bylo všechno dobré, ale nechtějí pro to nic udělat. Když jim řeknete, že pro to mají něco udělat, jsou velice překvapeni.

Jaká byla vaše osobní cesta do Memorialu? Profesí jste matematik.

Ano, vzděláním jsem matematik, ale i humanitní zaměření mi bylo vždy blízké. Četl jsem, psal, vždy jsem osciloval mezi těmito dvěma póly. Po letech jsem se nakonec našel, během posledních deseti let jsem už stoprocentně zběhnul k humanitním vědám.

32 Smlouva podepsaná v roce 1939 mezi SSSR a nacistickým Německem o neútočení a vymezení sfér vlivu v Evropě. Název jí dala příjmení ministrů zahraničních věcí obou zemí. Obě strany se v ní zavázaly, že nepoužijí vojenskou sílu jedna proti druhé a nespojí se s nepřáteli druhé strany. Znamenala zásadní obrat ve vztazích obou zemí a byla v podstatě dodržována až do 22. června 1941, kdy nacistické Německo napadlo Sovětský svaz. V nedávné době několikrát zaznělo z úst nejvyšších představitelů Ruské federace, včetně jejího prezidenta, že tato smlouva představuje obrovský úspěch stalinské diplomacie a znamenala zajištění bezpečnosti SSSR. Pomíjí přitom konsekvence, které znamenala pro Polsko, Finsko, Litvu, Lotyšsko, Estonsko, Moldávii nebo Rumunsko. Smlouva Německu poskytla zázemí pro jeho invazi do západní a severní Evropy.

Abyste se mohli utkat s Goliášem, nemusíte být taky Goliáš

A to, čím se teď zabývám, si velice užívám. Zejména práci v archivech. Někdy mám pocit, že jsem promarnil život – měl jsem ho celý prosedět v archivu. Je to tam pro mě tak zajímavé! Dokončuji další díl *Knihy paměti*. Pracoval jsem na něm, než jsem odjel na tuto konferenci, teď už se nemůžu dočkat, až zase pojedu do okresního archivu, otevřu tam všechny ty složky a budu je zkoumat. To prostě není ani radost, to je rozkoš! Fakt, že dokážu zacházet s počítačem, řekněme nadprůměrně, mi přitom velmi pomáhá. Kdybych například nenaučil několik tisíc lidí pracovat s počítačem a s redakčním systémem a neznal možnosti takových systémů, pro práci na *Knize paměti* bych potřeboval dvakrát až třikrát více času. Matematický způsob myšlení samozřejmě také velmi pomáhá, nicméně v tuto chvíli je to naprosto humanitní činnost. Už teď, když se na mě lidé obracejí ohledně počítačů, tak jsem ještě pravděpodobně schopen nainstalovat systém, ale různé nuance už neznám.

Možná ještě stojí za pozornost, že jsem napsal několik manuálů o používání informačních technologií v neziskových organizacích. Protože tyto organizace většinou nedisponují příliš mnoha prostředky. Například my prakticky nemáme žádné peníze, protože granty už dávno nedostáváme. Ani západní, ani lokální. Vlastně je zase tolik nepotřebujeme, jen občas na nějaký konkrétní projekt. Zajímavé je na tom to, že nemáme téměř žádné peníze, ani lidi, je nás dohromady sedmnáct, vlastně už jen šestnáct, protože před třemi měsíci zemřela jedna naše velmi stará členka. Ve skutečnosti teď pracuje asi sedm lidí, přesto vzbuzujeme dojem docela silné organizace. Je to díky tomu, že využíváme poměrně širokou škálu informačních technologií. Dříve měly Memorials jen vizitky s telefonním číslem. U nás máme organizovanou digitalizaci, ukládání archivů a nemůže se nám stát to, co se například stalo v petrohradském Memorialu, když jim zabavili všechny nosiče. Nenechali jim nic, odnesli všechny notebooky, disky, pak jim to sice vrátili, ale půl roku seděli a nemohli pracovat, ani účetnictví, nic, neměli ani doklady ke grantům. Nám mohou zabavit, co chtějí, druhý den si sednu k počítači a máme vše zpět. Dokonce mohu ke všem našim dokumentům i z telefonu. Napsal jsem několik metodik, ve kterých popisují, jakým způsobem je třeba to udělat, proč je to důležité. Jedna z nich se jmenuje *Metodika technologie pro neziskové organizace* a je dostupná na našich stránkách. To máte jako s Davidem a Goliášem. David měl prak a kamenem Goliáše přemohl. Aby se člověk mohl utkat s Goliášem, nemusí být nutně taky Goliáš. Je možné být malým, ale je třeba se naučit zacházet s prakem.

V době, kdy jsme poprvé vedli boj proti novému Stalinovu pomníku, to bylo v roce 2005, naše stránky jsme přepracovali a ony se proměnily v portál, tenkrát ještě nebylo možné tam rovnou něco posílat z náměstí, ale několikrát denně jsme tam dávali všechny novinky a informovali jsme o aktuální situaci, takže lidé i novináři vždy viděli, co se děje. Byli v obraze a mohli se rozhodnout, s kým dalším chtějí udělat interview nebo jaké jsou aktuální otázky. A naše Sybillka – Sybill Saya – seděla u sebe v Hamburku a v reálném čase to rovnou překládala do angličtiny a němčiny. A stránka tak fungovala a obnovovala se několikrát denně ve třech jazycích. V cizině to mělo velkou sledovanost, dostávali jsme hodně dopisů a telefonátů ze zahraničí. Lidé začali telefonovat, ale radnice na to nebyla připravena. Udělali jsme takový humbuk: stojíme pod radnicí, kde se neustále ozývá bučení, každý z nás tří (moji kolegové z Memori-

Michaela Stoilova

alu Valerij Ivanovič Chvostěnko, Pavel Konstantinovič Lopatin a já) si stoupnul na jiné místo, ale není to shromáždění, takže nemůžeme mluvit, okolo nás se shlukují lidé, ale my žádné projevy nemáme. Najednou nějaký komunista vystoupí a začíná plamenně hovořit. Já jdu k policistovi a říkám, že to není shromáždění, že my tu jen sbíráme podpisy. A jak se to novináři dozvěděli? Přípravovali jsme se dlouho, několik dní, ale akce měla být náhlá, tedy nikdo kromě nás nevěděl, že k ní dojde. Připravili jsme trojjazyčné stránky. Byl rok 2005, takže jsme ještě neměli sociální sítě, ale existovalo diskusní internetové fórum, kde se potkávali novináři a na němž všichni pracovníci médií od rána do večera o něčem diskutovali³³. Předtím, než jsme vyšli z Memorialu směřem k radnici (je to asi deset minut pěšky), umístil jsem na toto fórum naše prohlášení, že tam právě jdeme a že budeme sbírat podpisy. Než jsme tam došli, už nás tam čekala skupina lidí z televize. Jak to jen stihli? A to se stalo skvělým prostředkem díky tomu, že jsme psali na fórum, které je místem, kde se setkávají veškeré informační zdroje, udělali jsme odkaz na naše stránky, kde byl hlavní informační kanál. Dávali jsme tam, co se děje, články, všichni na to odkazovali. Nic z toho by nebylo možné, kdybychom svoje stránky neměli. Kdybychom museli každou novou informaci rozesílat a šířit zvláště, vydávat tiskové zprávy, procházelo by to přes oddělení zpráv, nikoli přes řadové novináře. Ten moment překvapení bychom ztratili. Radnice se nestihla připravit. Navíc bylo pondělí. V neděli jsme všechno dokončili a v pondělí v devět ráno spouštíme stránky, na fórum umísťujeme prohlášení. Pod radnicí to všechno začíná. Tři lidé. Všechno toto udělali tři lidé.

Čí to vlastně byla iniciativa, vybudovat pomník Stalinovi?

Požádali o to komunisté, ale nejdříve na to šli prostřednictvím veteránů. Váleční veteráni jsou totiž posvátní, tudíž je nelze odmítnout. Navíc se blížilo kulaté výročí, šedesát let od vítězství ve druhé světové válce. Poslali je jako předvoj, aby předložili návrh. Byla to jejich iniciativa. Abychom nebojovali s komunisty, tím spíše s veterány, což by bylo dost obtížné, vše jsme směřovali na radnici, má přece plnit své povinnosti. Takže jsme mohli říct veteránům, že se s nimi nepřeme a staráme se o to jinak. Pomník už byl mimochodem hotov, dokonce ho i přivezli. Na krajské radě stojí doteď. Mají ho tam pro strýčka Příhodu.

33 Viz <http://www.reklama-mama.ru/forum/> (citováno k 29. 3. 2016). Stránky stále existují, ale už nefungují s tím, že moudří lidé již dávno diskutují na facebooku.